

О.І.Путро (Київ)

**Мазепинці Мировичі (з історії української
політичної еміграції XVIII ст.)**

Поразка гетьмана І.Мазепи стала трагедією для подальшої історичної долі українського народу. Безпосередні учасники

цього виступу, т.зв. “мазепинці”, а також їхні родичі в більшості були піддані жорстоким репресіям або ж стали першими українськими політичними емігрантами.

Свого часу в роботі “Мазепинці” видатний історик М.І.Костомаров яскраво, хоч дещо фрагментарно, показав трагедію багатьох українських старшинських родин, окремі члени яких пов’язали свою долю з національно-визвольною боротьбою під проводом І.Мазепи[1]. Серед цих родин чи не найпомітніше місце посідає родина Мировичів. Доля останньої виявилася справді трагічною. В зв’язку з тим, що один з членів цієї родини генеральний осавул Федір Мирович активно підтримав визвольно-патріотичний виступ гетьмана І.Мазепи, а потім разом з останнім перейшов на бік шведів, став політичним емігрантом, усі Мировичі, включаючи малолітніх дітей, були позбавлені громадянських прав і маєтностей і заслані спочатку до Москви (1712 р.), а пізніше (1716 р.) до Сибіру на вічне поселення в м.Тобольську.

Виявлені нами нові документи в Центральному державному архіві давніх актів (ЦДАДА) Росії (м.Москва) значно доповнюють картину трагедії, що її зазнала родина Мировичів. Зокрема, йдеться про те, як склалася доля Івана Мировича, який до Сибіру потрапив неповнолітнім хлопцем, а також його старшого брата Федіра – українського патріота і соратника гетьманів І.Мазепи і П.Орлика[2]. За різних обставин брати Мировичі опинилися в політичній еміграції, проте залишившись і там українськими патріотами.

На середину 40-х рр. XVIII ст. в російській Колегії закордонних справ, на підставі численних офіційних і секретних інформацій з ряду країн (Туреччини, Криму, Швеції та ін.), з’явилася справа “Про зрадника і втікача капітана Івана Мировича”[3]. Як засвідчують документи, що з’являлися вже навколо названої справи, до особи Івана Мировича та його діяльності пильна увага російського уряду була прикута протягом багатьох років.

Як видно з рапортів, що надійшли з Сибірської

губернської канцелярії, а також з канцелярії головного правління Сибірських і Казанських заводів до колегії закордонних справ відповідно від 22 січня, 6 квітня і 9 червня 1750 р., Іван Мирович в 1723 р. виїхав з Тобольська до Катеринбургу на роботу на місцевих заводах на вимогу генерал-майора Генінга, військового представника царського уряду. Невдовзі він опинився на військовій службі, ставши, зокрема, флігель-ад'ютантом зазначеного генерала, який виявив до Мировича особливу довіру і знав його, очевидно, і раніше. В 1728 р. за поданням свого патрона, на той час вже генерал-лейтенанта, І. Мирович, продовжуючи бути ад'ютантом Генінга, одержав з Головного управління артилерії чин капітана.

В 1730 р. І. Мирович на виклик свого шефа виїхав до Москви, супроводжуючи річковим шляхом вантажі з залізними виробами Катеринбурзьких заводів і більше на місце своєї служби вже не повернувся. Учинив він це на знак протесту проти ігнорування російським урядом його численних письмових прохань щодо реалібітації його родини, яка ще перебувала на засланні, і повернення їй усіх родових маєтностей. Вичерпавши усі можливості свого офіційного становища і зазнавши повного фіаску у справі визволення членів своєї родини, особливо старої матері Пелагеї Захарівни, капітан російської армії Іван Мирович втік за кордон, зокрема, до Криму. На службі у кримського хана він пробув понад 20 років, до самої смерті в 1753 р., приймаючи активну участь в політичних, дипломатичних і, нарешті, військових акціях Туреччини і Криму проти Росії. Зокрема, в 1738 р., під час російсько-турецької війни він у складі татарського загону брав участь у нападі на українські містечка Городище і Власівку Миргородського полку, де перебували російські війська. Будучи освіченою людиною, що володіла сіма іноземними мовами (турецькою, татарською, німецькою, французькою, латинською, польською, волоською), І. Мирович був одним з політичних радників

кримського хана, часто супроводжуючи останнього в його дипломатичних місіях.

Про стурбованість російського уряду політичними діями І.Мировича засвідчив секретний указ імператриці Єлизавети Петрівни від 18 серпня 1750 р. на ім'я генерал-прокурора Апраксіна, де йшлося про необхідність схоплення і привезення до Росії Кримського емісара в Берліні Мустафи Аги. Під ім'ям останнього, як стверджувалося в указі, “по всем признакам под сею маскою известной Мирович разумеатся должен”. В указі було навіть викладено спеціальний план операції по викраденню кримського емісара. З усіх учасників цієї операції, яких нараховувалося 100 чол., найбільш довірених російських офіцерів, що повинні були діяти під виглядом гайдамаків, бралася присяга, порушення якої мало каратися смертю. Невідомо, чи мала місце в дійсності запланована царицею операція, однак Мустафа Ага (Мирович), судячи з усього, щасливо дістався до Бахчисараю.

Полювання на І.Мировича припинилося лише в зв'язку з його смертю, про що російські секретні агенти в Бахчисараї негайно повідомили своє начальство. Однак невдовзі увагу російських властей привертає старший брат померлого — Федір Мирович, який з'явився на той час в Криму разом з своїм товаришем і однодумцем Федором Нахимовським. Про цих двох українських патріотів, які в числі небагатьох козацьких старшин до кінця залишилися вірними гетьману І.Мазепі, після його смерті протягом усього свого життя разом з Пилипом Орликом боролися в еміграції за звільнення України, в історичній літературі існують дуже стислі відомості, власне, окремі згадки. Зокрема, про так звану місію Федора Мировича і Нахимовського до Криму і Запорозької Січі писали М.Костомаров у вищезазначеній монографії “Мазепинці”, а також російський історик С.Соловйов у своїй багатотомній “Історії Росії”.

За українськими емігрантами в Криму російський уряд організовує тотальний нагляд. Надіслані один за одним агенти

ретельно доповідали про свої спостереження.

У грудні 1755 р. кошовий отаман Запорозької Січі Григорій Федоров та комендант Новосіченського ретраншементу секунд-майор Василь Федцов за розпорядженням Київської губернської канцелярії посилають з Запорозької Січі під виглядом купця з товарами в Бахчисарай ще одного таємного агента — козака Канівського куреня Василя Романовського.

Зумівши увійти в довір'я до Федора Мировича, цей спритний агент незабаром подав важливу інформацію. В численних їхніх розмовах Ф.Мирович різко й категорично висловлювався в антиросійському дусі, особливо про політику царизму щодо Запорозької Січі, прямо заявивши, що “ныне уже войско запорожское в конце истребитъ хотят...”, що “уже войско Запорожское все у мешок обрато, только ж еще чтоб тот мешок завязать россияне способ не избрали”. Як бачимо, це похмуре пророцтво українського політичного емігранта Ф.Мировича пролунало за 20 років до дійсного знищення Катериною II Запорозької Січі. До речі, в цих словах Ф.Мировича ми можемо вгледіти майже пряме повторення застережень його колишнього патрона, гетьмана-емігранта П.Орлика запорожцям, зроблених в листі від 23 квітня 1734 р. з приводу рішення останніх повернутися під владу Росії. П.Орлик, зокрема, застерігав запорожців від довіри до Москви, яка за його словами, зрештою “викоринить на вічні часи військове гніздо й саме ім'я Війська Запорозького низового”. Та, мабуть, найбільше занепокоєння російського уряду викликала та обставина, що, як повідомляв той же агент В.Романовський, “Мирович объявил имеют де они желание чтоб войско запорожское низовое от Россійского государства отвратить и привернуть до хана Крымского и сию речь его господину атаману Кошовому и другим старшим козакам велел объявить...”. В усякому разі оригінал донесення (“сказки”) В.Романовського, а також лист Ф.Мировича на Запорожжя до військового писаря Дмитра Романовського — рідного брата секретного агента, з Коша негайно був

відправлений гетьману К.Розумовському, а той, в свою чергу, вкрай стурбований, на другий день (16 січня 1756 р.), надіслав відповідну інформацію, і зокрема, оригінал “сказки” В.Романовського, безпосередньо до імператриці Єлисавети Петрівни. Нам невідома відповідь цариці гетьману із зазначеного приводу, однак вже сам по собі факт надсилки до Петербургу подібного повідомлення дуже красномовний.

Отже, і в нелегких умовах політичної еміграції XVIII ст. українські патріоти Іван і Федір Мировичі, власне, продовжували в міру своїх сил і можливостей справу гетьмана І.Мазепи і П.Орлика. Ідеї і справи кращих синів України продовжували жити і діяти далеко за межами рідної землі.

1. Див.: Н.И.Костомаров. Собрание сочинений. – Кн.6, тт.15 – 16. – С.-Петербург, 1905. – С.717 – 789; Его же. Руина. Москва, 1995. – С.737 – 798.
2. ЦДАДА Росії. – Ф.13, оп.1, спр.45, арк.1 – 172.
3. Там же, арк.7 – 10 зв.